

27 Mayıs 1960 Darbesinin Akademik Eksenli Analizi

Selma Göktürk Çetinkaya*

Giriş

“Ordunun veya devlet içindeki siyasi elitlerin örtük ve yasadışı yöntemlerle mevcut hükümeti değiştirmesi” şeklinde darbeyi tanımlayan Powell ve Thyne’e göre 1950-2010 arasında amacına ulaşan veya ulaşmayan 457 darbe/darbe teşebbüsü yaşanmıştır. Bunların %49,7’sinde darbe planlayıcılarının hükümet değişikliği yapmayı gerçekleştirdiği görülmektedir. %50,3’ü ise başarılı olmamıştır. Bugüne kadar yaşanan bu darbe ya da darbe girişimleri 94 ülkede vuku bulmuştur. Kıtasa olarak baktığımızda %36,5 Afrika, %13,1 Asya ve %2,6 oranında Avrupa’da yaşanan darbe/darbe girişimlerinin %31,9 Latin Amerika ve %15,8 oranında da Ortadoğu’da gerçekleştiğini söylemek gerekir¹. Türkiye’ye baktığımız zaman, Cumhuriyet Döneminde darbe ile karşılaştığımız ilk tarihin 27 Mayıs 1960 olduğunu görmekteyiz. 27 Mayıs’ın öncesinde siyasi partilerin arasında yaşanan gerilimli süreç, ülkede kardeş kavgasına yol açabilecek düzeyde gergin olarak addedilmiş ve 27 Mayıs ile olması muhtemel bir kavganın önüne geçildiği düşünülmüşse de² daha gerçekçi görünen, darbeye zemin hazırlamak için bir kaos ortamı yaratılarak askerın müdahalesini haklı göstermektir. Esasen 27 Mayıs’ta, Powell ve Thyne’in ifadesinde geçtiği üzere gerek ordu gerekse devlet içindeki elitlerin bir müdahalesinin varlığından söz etmek yanlış olmayacaktır. Bu elit kesim; askerî ve sivil bürokrasi içinden ortaya çıkmış ve siyasiler ile basın desteğini de alarak politik bir yaklaşımla hareket etmiş ve Türkiye’nin demokrasi serüvenine darbe indirmiştir. Politik yaklaşım sergilememesi gerekirken siyasi sürece yön verenler arasında üniversite oldukça önemli bir rol oynamıştır. Bu rol, üniversite gençliğinin harekete geç(iril)mesi şeklinde olmuştur. Öyle ki darbeden sonra hazırlanıp yayınlanan ve “haklılığın ispatı” amacını taşıyan “Ak Devrim” isimli kitabın önsözünde “Millî Birlik Harekâtı” olarak isimlendirilen 27 Mayıs için

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bilecik/TÜRKİYE, selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr ORCID: 0000-0001-6828-1679

1 Evren Balta, “Geçmişten Günümüze Darbeler”, *Osmanlı’dan Günümüze Darbeler*, haz. Mehmet Ö. Alkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016, s. 89-100, s. 89-90.

2 Mahmut Boğuşlu, *1960-1978 Olayları Anılar-Yorumlar*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1995, s. 15.

“İstanbul, Ankara, İzmir Yüksek Tahsil Gençliğinin ‘hak ve hürriyet’ isteyen asil fevranını, Türk ordusunun bir gece baskını ile arzulanana neticeye ulaştırmasıdır” tanımlaması yapılmıştır³. Üniversite gençliğinin aradığı hak ve hürriyetin eğitsel çerçevede değil, siyasete getirilen sınırlandırmalar kapsamında olduğu bilinmelidir. Okuma hakkına dair herhangi bir meselesi gözlemlenmeyen üniversite öğrencisinin politik söylemler içerisinde yer alması ile başlayan geri sayım, 27 Mayıs 1960 tarihinde darbe ile neticelenecektir.

27 Mayıs 1960’ta Kurmay Albay Alparslan Türkeş’in radyodan okuduğu bildiri ile ilan edilen darbeye her ne kadar tarafsızlık vurgulanmaktaysa da⁴ anayasayı hazırlamak için Ankara’ya çağrılan profesörlerin darbeyi haklı gösterme telaşı içinde verdiği fetva niteliğindeki bildiride ülkenin orta sınıfının bozduğu devlet düzenini düzeltme söylemi dikkat çekmektedir. Demokrat Parti’ye (DP) karşı siyaset dışı ilk muhalefet, 1953’te Mülkiyeliler tarafından başlatılmış, bu muhalif duruş Harbiyeliler tarafından darbeye dönüştürülmüştür. Kendileri gibi düşünmeyen 147 akademisyen⁵ ve 7000 subayın görevlerine son verilmesiyle de bir üniversite reformu ve yeni askerî dizayn sağlamışlardır⁶. Kendilerinin ülkenin elit kesimini oluşturduğunu düşünen bu iki kesim, Türk siyasi tarihinde ilk gerçek sivil yönetimi oluşturan ve toplumdan büyük destek gören DP ile beraber Anadolu insanına da bir darbe indirmiştir. Anadolu halkının sevgisini kazanan ve onun desteği ile on yıl boyunca iktidarda kalmayı başaran, 1950-1960 arasındaki döneme adını veren Adnan Menderes ile birlikte Demokratlar, bu bağlamda 27 Mayıs’ın asıl hedefi olmuştur. Her ne kadar söylemler tüm siyasi oluşumlara eşit yaklaşılan bir hadise olarak yapılsa da fiiliyatta karşımıza çıkan hal, bunun gerçekçilikten uzaklığını göstermektedir. 27 Mayıs’ın öncesinde üniversitede başlayan/başlatılan öğrenci

3 *Akı Devrim*, Başbakanlık Devlet Basımevi, Ankara 1960, s. 4.

4 “... Bu harekete silahlı kuvvetlerimiz; partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak, partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadırlar. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremi hiçbir kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele göreceklere...” Bkz. Abdülhadi Toplu, *Anayasada Milliyetçilik Mücadelesi, 27 Mayıs ve Kurucu Meclis’in Perde Arkası*, Töre-Devlet Yayınevi, Ankara 1976, s. 11-12.

5 28 Ordinaryüs profesör, 57 profesör, 41 doçent, 3 eylemsiz doçent, 6 baş asistan, 11 asistan, 1 öğretim görevlisi olmak üzere toplamda 147 akademisyenin görevi sonlandırılmıştır. Bkz. *Resmî Gazete*, 28 Ekim 1960, Kanun No: 114, S. 10641.

6 Kemal H. Karpat, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, TİMAŞ Yay., İstanbul 2013, s. 191-193.

olayları, ordunun devlet yönetimine el koyması ile son bulmuş; darbe sonrasındaki yapılanmada devreye giren bazı akademisyenler mühim rol oynamışlardır.

27 Mayıs Darbesi Öncesinde Üniversite

1950’de iktidara gelen ve 1954 Genel Seçimlerinin ardından yerini iyice sağlamlaştıran DP’ye karşı, ana muhalefet kanadının etrafında İstanbul ve Ankara aydın kesiminin toplanmaya başlaması dönemin bariz özelliklerindedir. Bu kesim arasında akademisyenlerden bir kısmı da yer almıştır⁷. Akademisyenlerin muhalefet içinde yer almasının temelinde 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu’nun 39. Maddesinde yapılan değişiklikle 25 yıllık hizmet süresini dolduranların gerek görüldüğünde, yaşa bakmadan kurumları tarafından emekli edilebilmesi; 43. Maddesindeki değişiklik ile görev süresine bakmadan 60 yaşını dolduranların kurumla ilişkisinin kesilebileceği durumu yatmaktadır⁸. Bu değişikliklerle akademik kariyerlerinin ve üretkenliklerinin zirvesinde üniversiteden ayrılma durumları gündeme gelen profesörlerin muhalif bir tutum sergilemeleri mantık dışı değildir. III. Menderes Hükümetiyle başlayan palazlanma döneminde, kendi gibi düşünmeyenlere yönelik başlayan hareketlilik iktidarın karşısındaki muhalefeti giderek daha hırslı ve güçlü hale getirmiştir. Bu minvalde ortaya çıkan akademik muhalefet giderek sertleşmiş ve iktidar ile karşılıklı bir çatışma yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle 1956’da bu çatışmanın yoğunluğu artmıştır.

Siyaset dışı muhalefeti politik muhalefetle bir gören Başbakan Menderes, üniversitenin muhalefetin oyuncuğu olduğunu 1956’nın başında ifade etmiş, öğretim görevlilerinin Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınabilecek olmasının kararlaştırılmasıyla da gerginlik daha da artmıştır. Nitekim aynı yılın kasım ayında Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Profesör Doktor Turhan Feyzioğlu’nun akademik açılış konuşmasındaki eleştirel sözleri gerekçe gösterilerek bakanlık bünyesine alınmıştır. Bunu protesto etmek için öğrenciler derslere girmemiş, fakültenin elektriklerini kapatıp Atatürk büstü etrafına mum dikmiş, siyah elbise giyerek siyah rozet takmış ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a 221 imzalı dilekçe göndermişlerdir. Bu öğrencileri kıskırttığı gerekçesiyle de aynı fakültede Medeni Hukuk derslerine giren Doçent Doktor Muammer Aksoy Emniyet I. Şube Müdürlüğü’nde sorgulanmıştır. 1956’nın aralık ayında İstanbul Üniversitesi’nde öğrenci münazarası esnasında konuşma yapması istenen Esas Teşkilat Hukuku

7 Cüneyt Arcayürek, *Açıkıyor-3, Bir İktidar, Bir İhtilal 1955-1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s. 215.

8 *Resmî Gazete*, 25 Haziran 1954, Kanun No:6422, S. 8738.

Ordinaryüs Profesör Doktor Hüseyin Naili Kubalı'ya polis izin vermemiştir. Menderes, DP Grup Toplantısında yaşanan gelişmelerle ilgili olarak “*Bazı profesör ve doçentler günlük politikaya karşı olarak İstanbul ve Ankara’da talebeyi tahrik ve hatta ayaklanmaya teşvik etmektedirler*” ifadelerini kullanmıştır. Bu süreçte Muammer Aksoy, Coşkun Kırca, Münci Kapani, Şerif Mardin, Turhan Feyzioğlu “*bu şartlar altında ilim yapılamayacağı*” gerekçesiyle istifalarını vermişlerdir⁹. 19 Aralık 1956’da Meclis oturumunda söz alan Menderes, üniversitenin günlük politika oyunlarının dışında kalması gerektiğini, muhalefetteyken de bunu savunduklarını ve dört yılda bir kez dönüp orduya bakmadıklarını, üniversiteyi kışkırtmaya çalışmadıklarını belirtmiştir:

“Üniversitelerimizi politikanın oyuncağı halinden çıkarmak mutlaka lâzımdır ve buna karar vermişizdir. Bilsinler ki, bundan sonra iki tane profesör, üç tane doçentle teşriki mesai ederek üniversitede hadise çıkaracaklar, 5 kişilik bir kumpanya kurmak suretiyle hâdiseleri bütün üniversiteye mal edecekler, ondan sonra memleketin içinde ve dışında dönüp ‘bu memlekette üniversite muhtariyeti yoktur, ulûm erbabı, üniversite çoktan bu iktidarın aleyhtandır’ diye memleketi içten dıştan kötülerlerse buna asla müsaade etmeyeceğiz. Üniversitelerimizde uzun zamandan beri, bizim iktidara geldiğimiz günden beri meselelerin mevcudiyeti, huzursuzluğun mevcudiyeti, tahriklerin mevcudiyeti her türlü şek ve şüphenin ötesinde bir hakikattir. Bu açılış törenlerinden, siyasi nümayişler yapmaktan başlamak üzere üniversite kürsülerinden tedrisata yüzde yüz partizanlık gayelerinin tahakkuk ettirilmesi için çalışıldığı gibi üniversite namına yapılan neşriyatta birtakım maksatların takip edilmekte olduğunu herkes bilmektedir.”¹⁰

Üniversitede siyaset yapılmasına razı olmayan ve üniversiteye siyaset sokulmasını istemeyen hükümete karşı hürriyetleri noktasında sınırlandırıldığını hisseden üniversitedeki bazı akademisyenlerin haklarını muhalif politikacılarla birlikte araması ekseninde şekillenen bu çatışma ortamının 27 Mayıs Darbesine kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. Öyle ki özellikle darbeye ramak kala yaşanan İstanbul-Ankara Olaylarında da üniversite mühim rol oynamıştır. Bu olayların yaşanmasında ise iktidarın muhalefetin faaliyetlerini mercak altına alma gayesi güden Tahkikat Komisyonu kurma kararı vermesi ve bu kararı tüm tepkilere rağmen Meclisten geçirmesi etkili olmuştur. 29 Nisan 1959’da Uşak ile

9 Selma Çetinkaya, *Türkiye’de İktidar- Muhalefet İlişkileri (1954-1960)*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Kayseri 2015, s. 253-258.

10 TBMM ZC, 10. Dönem, 4. Yasama Yılı, 18. Birleşim, C 15, 19 Aralık 1956, s. 189.

başlayan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı İsmet İnönü'nün yurt genelinde yaptığı geziler esnasında yaşanan nahoş gelişmelerden dolayı ana muhalefet, iktidarı suçlar hale gelmiştir. DP'de ise bunun tam tersi bir düşünce hâsıl olmuş olacak ki Tahkikat Komisyonu oluşturulup muazzam yetkilerle donatılarak yaşanan problemlerin araştırılması istenmiştir. 18 Nisan 1960 tarihli Meclis oturumunda Bursa Mebusu Mazlum Kayalar ve Denizli Mebusu Baha Akşit'i "*CHP'nin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sahinde cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkik, tespit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesiyle adli ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere*" verdiği takdir ile Tahkikat Encümeni'nin kurulması kabul edilmiştir¹¹.

Uşak seyahati ve hadisesinin bir sene sonrasında, darbenin ise bir ay öncesinde 27 Nisan 1960'ta Çorum Mebusu Hüseyin Ortakçioğlu, Yozgat Mebusu Sefer Eronat, Rize Mebusu Muzaffer Önal ve Bolu Mebusu Reşat Akşemsetinoğlu tarafından Meclise sunulan "*TBMM Dahili Nizamnamesinde Yazılı Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salâhiyetleri Hakkındaki Kanun Teklifi*" sert bir oturumu beraberinde getirmiş, oturumun birinci celse İönü'nün "*bir baskı rejimi kurulduğu zaman bunu kuranlar...*" yarım cümlesiyle sona ermiştir. Oturuma başkanlık eden İbrahim Kirazoğlu, ikinci celseyi başlatır başlatmaz "*Dâhili Nizamnamenin 188. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca*" İönü'ye on iki oturuma katılmama cezası verilmesini istemiş ve bu talep kabul edilmiştir. Sert geçen bu oturumlarda İönü'nün konuşmalarının bir kısmının zabıtlara geçilmediğini de belirtelim. İsmet İönü'nün zabıtlara girmeyen konuşmaları 19-21 Haziran 1960 tarihli Ulus'ta A. Ö. Öymen imzasıyla çıkan "*Olur mu Böyle Olur mu, Kardeş Kardeşi Vurur mu?*"¹² başlıklı yazıda verilmiştir:

"Bu son tertipleri alanların telakkilerini ve muhakemelerini aşikâr bir surette görüyoruz. Bu tertiplerin anayasa içinde veya dışında olması bir sözden ibarettir. Biz aldığımız tedbiri aldık, yürüteceğiz diyorsunuz. Gayrimeşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle söylemişlerdir. Siz de öyle diyorsunuz. Fakat muvaffak olamayacaksınız. Syngman Rhee kurtuldu mu? ... Üstelik onun ordusu, polisi, memuru elinde idi. Hâlbuki sizin elinizde ne

11 TBMM ZC, 11. Dönem, 3. Yasama Yılı, 58. Birleşim, C 13, 18 Nisan 1960, s. 187, 212.

12 27 Mayıs öncesinin öğrenci eylemlerinde Plevne Marşı değiştirilerek şu şekilde kullanılmıştır:
*"Olur mu böyle olur mu?
 Kardeş kardeşi vurur mu
 Kahrolası diktatörler
 Bu dünya size kalır mı"*
 Bkz. Ak Devrim, s. 21.

ordu var ne memur ne üniversite ve hatta ne de polis... Olur mu böyle baskı rejimi, muvaffak olur mu bu? ...”¹³

Nafia Vekili Tefvîk İleri'nin ifadesine göre “İsmet İnönü ağzı ile aziz, kahraman, vatansever Türk ordusuna, Türk zabıtasına, Türk memuruna ve nihayet toptan Türk milletine hakaretlerin en şenî yapmıştır”. Yaşanan tüm bu gerginliklerin ardından teklif edilen ve tartışmalara yol açan tasarı kabul edilmiş¹⁴, 7468 sayılı TBMM Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun adıyla 28 Nisan'da Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir¹⁵. Bu gelişmeyle birlikte DP'nin CHP'yi kaldırarak tek parti yönetimine geri döneceğine dair yaygın bir kanı ortaya çıkmış ve gerginlik giderek artmıştır¹⁶. Bu kanun kapsamında eleştiri sadece siyasilere değil, Hukukçu Akademisyenlerden de gelmiştir. Anayasa Profesörü Hüseyin Naili Kubalı, bu tasarını Anayasa ve demokrasiye aykırı olarak değerlendiren Profesör Tarık Zafer Tunaya şu sözlerle tenkit etmiştir:

“TBMM eğer muayyen bir meseleyi tahkik istediğinde ise bunu evvela hükümeti kontrol gayesiyle yapabilir. Saniyen bir tahkik encümeni kursa bile ona memlekette fevkalade tedbirler almak salahiyetini verecek bir kanun teklif edemez. Sözü geçen kanun teklifi ile Tahkikat Encümenine kazai salahiyetler tanınması, kaza kuvvetinin bağımsızlığını kabul eden bir memlekette lüzumsuzdur ve Anayasayı ihlal eder.”

İdare Hukuku Doçenti Dr. İsmet Giritli ise

“Anayasamıza göre teşri ve icra salahiyetleri TBMM'de toplandığı halde Anayasanın çok önemli 8. Madde hükmüne göre yargı hakkı millet adına ancak bağımsız mahkemeler tarafından kullanılabilir. Bahis konusu kanun tasarısı yargı hakkını teşri organının bir komisyon ve komisyonlarına vermek suretiyle Anayasamızı çok ciddi bir şekilde ihlal etmektedir”

yorumuyla bu tasarrın kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁷

Hukukçuların bu açıklamalarıyla eş zamanlı olarak İstanbul'da üniversite gençliğinin protestoları da ortaya çıkmıştır. Temelde 1953'te 75 şubesiyle beraber Milliyetçiler Derneği'nin kapatılması, bünyesinde barındırdığı çok sayıda

13 TBMM ZC, 11. Dönem, 3. Yasama Yılı, 61. Birleşim, C 13, 27 Nisan 1960, s. 301. Sabahat Erdemir, *Muhalefette İsmet İnönü (1959-1960)*, Ekiciğil Matbaası, İstanbul 1962, s. 92, 96.

14 TBMM ZC, 11. Dönem, 3. Yasama Yılı, 61. Birleşim, C 13, 27 Nisan 1960, s. 307, 309.

15 10. *Resmî Gazete*, 28 Nisan 1960, S. 10491.

16 George S. Harris, “Military Coups and Turkish Democracy, 1960-1980”, *Turkish Studies*, Vol. 12, No. 2, Haziran 2011, s. 203-212, s. 203

17 “Üç Hukuk Profesörü Dün Olamaz Dediler”, *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1960, s. 1-5.

üniversite gençliği ve yükseköğrenim mezunu olan kesimi küstürmüş olabilir. Daha da ötesi, darbeden sonra yapılan Kurucu Meclis'in üyelerinden Hadi Toplu, “*Milliyetçiler Derneği kapatılmamış olsaydı Menderes’in yakasına Kızılay’da yapışan gençlik ortada görünmezdi*” ifadesini kullanmıştır¹⁸. Bu ifade, toplumun değer yargılarının muhafazasını sağlayan ve iki tarafın arasını bulabilecek karakter taşıyan bir derneğin faaliyetlerinin bitirilmesiyle ortaya çıkan küskün gençliği 1953 itibariyle bize göstermektedir. Toplu’nun ifadesinde geçen 555-K Hadisesinin öncesinde öğrenci olayları İstanbul’da ortaya çıkmıştır. Anayasa Hukuku Profesörü Ord. Profesör Doktor Ali Fuat Başgil’in ifadesiyle “*27 Mayıs hadiseleri İstanbul Üniversitesi talebelerinin ayaklanmasıyla başlamıştır.*”¹⁹ Benzer bir yorum da 27 Mayıs içerisinde yer alan Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı’dan gelmiştir. Erkanlı yaşanan süreçten bahsederken

“...27 Mayıs’ın öncü hareketleri olarak nitelendirebileceğimiz, hürriyet mücadelesine yön veren talebe hareketleri başladı... Beklediğimiz görev, tahminimizden çok önce ortaya çıktı. 28 Nisan’da talebelerin başlattıkları hürriyet mücadelesi bizi süratle yeni kararlar almaya zorladı... Üniversite ile 28 Nisan’dan itibaren fiilen başlayan kalbi bağlılığımız ve kader yoldaşlığımız²⁰ sonuna kadar devam etmiştir...”²¹

ifadelerini kullanmıştır. Erkanlı’nın ifadeleri, üniversitede başlayan hareketliliğin ordudaki planları öne çıkartan tarafını ortaya koymaktadır. Darbe için mi öğrenci hareketleri “yapay” bir mahiyette üretilmiştir, yoksa üniversite hareketleri mi darbeyi öne çekmede aktif rol oynamıştır tartışmasında belki de üçüncü bir seçenek olarak politikanın doğrudan orduyu değil de orduyu harekete geçirecek üniversiteyi muhatap aldığını söyleyebiliriz. 18 Nisan itibariyle siyaseten kısıtlanan ana muhalefet, politik söylemlerini üniversitenin içinden dillendirerek aktifliğini korumuştur. 27 Nisan’da İstanbul’dan başlayan olayların bir hazırlanma sürecinin olduğu muhakkaktır. Nitekim İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde son sınıf öğrencisi olan Nazım Durmuşoğlu’nun 24 Mayıs’ta alınan ifadesi de bunu

18 Toplu, *age.*, s. 19-20.

19 Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2017, s. 122.

20 27 Mayıs öncesinde üniversitelilerle iletişim halinde olan subaylar da vardı. Bunlar “Sınıf Okulları Grubu” adıyla 1959 başında Ordudonatım Okulu’nu merkez seçen, hücre tipi çalışan gizli bir örgütün üyeleriydiler ve askeri bir müdahalenin yaklaşacağını anladıkları için Ankara’daki 21 Mayıs yürüyüşünü gerçekleştirerek V. Menderes Hükümeti’ni istifaya zorlamak, böylece darbeyi önlemek istemişlerdir. Bkz. Doğan Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduyu Etkisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 125.

21 Orhan Erkanlı, *Askeri Demokrasi 1960-1980*, Güneş Yayınları, İstanbul 1987, s. 14-44.

göstermektedir. Bir hafta öncesinden öğrencileri kışkırtma amaçlı harekete geçilerek beyannameler dağıtıldığını ve yalan haberlerin yayıldığını söyleyen Durmuşoğlu, bu beyannamelerin İnönü'nün Meclis konuşmaları olduğunu ve ayrıca Mazlum Kayalar'ın Meclis'te Sırrı Atalay'ı öldürdüğüyle ilgili söylentilerin yayıldığını anlatmıştır. Zamanında CHP tarafından okutulan ve Halkevlerinde de çalışmış olan Tarık Zafer Tunaya'nın Devrim Ocakları'nda ve parti binasında öğrencilere konferanslar verdiğini²², öğrencilerden Sübütay Tarım, Erdem Kaşıkçı, Refet Ataç'ın ve Eczacı Talebe Cemiyeti Başkanı Ergin'in olaylar öncesinde faaliyet gösterdiğini, Nuri Yazıcı'nın ve Alev Coşkun'un yurtlarda beyanname dağıttığını bu ifadede belirtmiştir. Aynı arşiv belgesinden Yazıcı'nın dersin başlamadığı amfide “*ne duruyorsunuz*” diye bağırıp kahramanlık şiiri okuduğunu ve “*İsmet Paşa'yı 12 celse Meclis'ten çıkaracaklar anasının karnından doğmuştur, daha ne söylememi bekliyorsunuz, hepimizi yürütyüşe davet ediyorum*” dediğini öğrenmekteyiz. Ancak “*olayı yönlendiren asıl isim Teşkilat Hukuku Asistanı Orhan Aldıkaçtı olmuştur*” ayrıntısı da önemlidir²³.

Olaylar ile ilgili bazı hususlar üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Örneğin öğrenciler Ankara'daki gelişmeleri bu kadar kısa sürede nasıl öğrenmişlerdir? Öğrencilerin kısa sürede Ankara'daki gelişmelere vakıf olup teşkilatlanması ve üstünden hiç vakit geçmeden ayaklanabilmesi dönemin koşulları da göz önünde bulundurulduğu zaman göze batmaktadır. Bu hızın kaynağını araştırdığımızda öğrencilerin üniversitedeki bazı hocalar tarafından yönlendirilmiş olduğu realitesiyle karşılaşabiliriz. Öte yandan tartışılabilir bir diğer mevzu, “*öğrenci Tahkikat Komisyonu'nun ne olduğunu ve görev kapsamını biliyor muydu*” sorusu kaynaklı olmalıdır. Biliyorsa bunu kendine dert edip ayaklanmayı neden istemiştir ya da istemiş midir sualleri de cevaplandırılmalıdır. Bununla bağlantılı olarak şu sorunun da sorulması gerekir: “*Öğrenci hangi durumda harekete geçer ve hareketin yönü ne zaman devlete karşı olmaya başlar?*” Ahmet Taner Kışlalı'nın “*Öğrenci Ayaklanmaları*” isimli kitabı değerlendirildiğinde ortaya şu genellemeler çıkarılabilir:

1. Üniversite modernleşip öğrencinin beklentilerine cevap verebilir hale geldiğinde “*gençlik isyanı*” üniversiteden ziyade genel siyasi meselelere ve düzene karşı gelmeye başlar. (Almanya örneği)

22 “Prof. Hıfzı Veldet, Hüseyin Nail Kubalı, Tarık Zafer Tunaya, Doç. İsmet Giritli ilmin ve hakikatin ışığı altında yazdıkları çeşitli yazılarıyla geniş halk kütlelerine demokratik prensiplerin izahını yapmaya çalışmışlar, memleket meseleleri üzerinde bir ilim adamına yaraşır ciddiyet ve mesuliyet duygusu ile durmuşlardı. Yani amme efkârı “Anayasa Komisyonu” üyeleri hakkında bir fikir sahibiydi. Komisyon üyelerinin ilmine, medeni cesaretine, memleket severliğine herkes inanıyordu.” Bkz. Akis, “*Komisyonun İlk Raporu*”, 5 Haziran 1960, s. 14.

23 BCA, Fon Kodu: 010..9.0.0 Kutu No:478 Dosya No: 1379 Sıra No: 4. Çetinkaya, *agt.*, s. 335.

2. Önemli rejim sorunlarının olduğu yerlerde üniversite içi meseleler ikinci plana atılıp bir süreliğine unutulabilir (Polonya örneği)
3. 1967-1968 yıllarında Türkiye’de ilk öğrenci boykotları yapılmıştır. Bunların 33’ü eğitim sistemini protesto etmeyi amaçlamış; yedisi öğrencilik şartlarının iyileştirilmesini istemiş, bir tanesi de siyasal duruma karşı çıkmıştır²⁴.

Kışlalı’nın değerlendirmesini açacak olursak 1950li yıllarda ve 1960 ortamında Türk gençliğini ilk madde kapsamında düşünemeyiz. Tüm talepleri karşılanmış ve modern bir üniversite eğitimi gören öğrenciden bahsedemeyeceğimiz için siyasi isteklere yönelmiş bir Türk gençliği çok inandırıcı gelmemektedir. İkinci maddeye baktığımızda ise rejim endişesi yaşayan öğrenci görmemiz gerekmekte. Bunun için öğrencinin ülkede önemli boyutta rejim meselesi olduğunu idrak etmesi beklenmektedir. Bu maddenin mümkün olabileceğini düşünmemiz durumunda ki özellikle 555-K Hadisesinin en bilindik tarafı olan “hürriyet isteriz” söyleminden yola çıkarak bu idrakın oluştuğunu görebilmekteyiz, o vakit karşımıza şu soru çıkacaktır: *“Bu düşünceyi öğrenciye kim aşlamış olabilir?”* Nitekim ana muhalefetin ve ana muhalefete yakın gazetecilerin ve akademisyenlerin demokrasi ile ilgili söylemlerinin giderek çoğalması ve sertleşmesi öğrenci üzerinde tesir etmiş olabilir. Örneğin 28 Nisan Hadisesinde akademik sahada İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörlerinden Hüseyin Naili Kubalı’nın²⁵ bir yıl öncesinde Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınmasının tetikleyici rol oynadığını söylemek gerekir. Ayrıca Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoglu ve Doç. Dr. İsmet Girilti’nin öğrencilerin rejim sahiplenici eylemlerinde etkin rol oynadığını²⁶ söylemek mümkündür. Kışlalı’nın değerlendirmesindeki son madde

24 Ahmet Taner Kışlalı, *Öğrenci Ayaklanmaları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s. 43-51.

25 Muvakkat Encümen Reisi ve Rize Mebusu Osman Kavrakoğlu, Tahkikat Encümeninin görev ve sorumluluklarının genişliği ile ilgili fikrini açıklarken Kubalı üzerinden konuşmuştur: *“Bir siyasi partinin devamlı siparişlerini kabul ile ilmi değerden mahrum, soğuk ve manasız fetvaları siyaset pazarına sürmeyi itiyat haline getirmiş bulunan bu zatın beyanlarının bizim fikirlerimizi değil, bizat içinde bulunduğu en büyük ilim müessesesinin (Üniversitemizin) haysiyet ve itibarını zedelemekte olduğunu ifade etmek isterim. Hüseyin Naili Kubalı... Teklif sahiplerini dinlemeden, mucip sebepleri tetkik etmeden kendisini günlük politikaya bu derece gönülden kapıtan bir insanın ciddiyetinden de ilmi haysiyetinden de şüphe etmek hakkımızdır. Kanaatimiz şudur ki kendisini kanuni ve idari büttün tedbirlere karşı tarihi bir muafiyet içinde hissederek etrafına topladığı siyasetçilerle memleket dâhilinde şariş yaratmak iddia ve istidadında olan bir muhalefet liderini kanunlara ve nizamlara râmetmek ve bu liderin partisinin çalışmalarını gözden geçirmek, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yalnız hakiki değil, en tabii bir vazifesidir.”* Bkz. TBMM ZC, 11. Dönem, 3. Yasama Yılı, 61. Birleşim, C 13, 27 Nisan 1960, s. 308-309.

26 Selma Çetinkaya, “555-K”, 2. *Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2016, s. 308-318, s. 311.

Türkiye’de ilk öğrenci boykotunun gerçekleştiği 1967-1968 sürecinde dahi siyasi merkezli tek bir eylemin yapıldığını söylemektedir ki gençliğin global manada siyasal fikirlerin yörüngesine girdiği bir süreçte dahi bu doğrultuda bir harekete geçen Türk gencinin 1960’ta herhangi bir etki altında kalmadan devlete karşı bir duruş sergilemesi çok gerçekçi görünmemektedir. Üstelik yönetici kadronun öğrenci ile ilgili herhangi bir muhalif tutumu da söz konusu değildir. Celal Bayar’ın yargılamalar esnasında belirttiği gibi “gündelik politikalara karışan birkaç profesör”²⁷ vardır ve bu kesime getirilen yaptırımlar ile esmeye başlayan soğuk rüzgârlar öğrencileri sokaklara dökecek güce ulaşmıştır. Kısaca üniversite gençliğinin 27 Mayıs Darbesi için uygun zemin hazırlanması noktasında kullanıldığını ve basın, hocalarının yahut siyasete çekilmiş arkadaşlarının tesiri altında devlete karşı ayaklanan bir kesime dönüştüğünü söyleyebiliriz. Elbette tesiri altında kaldığı grubun darbe zihniyeti taşıyan askerle birlikte hareket ettiğini de vurgulamamız gerekir. Darbenin üstünden daha bir ay geçmeden, haziran ayı içinde Kurmay Albay Kenan Kocatürk’ün hazırladığı ve karargâhın emriyle radyodan okunan cümleler de bu fikri destekler niteliktedir. Konuşmanın konuyla ilgili kısımlarını şu şekilde aktarmak mümkün:

“Atatürk’ün gençliğe hitabesi bütün okulların ve fakültelerin başköşelerinde asıdır... Ey Türk gençliği! Birinci vazifen Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Milli kitabımızın kelime kelime ezbere bildiğimiz bu parçası şöyle biter: ‘Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur.’ Bizler asker kafamızla bunu bir harekât emri olarak da tahlil ve kabul ederiz... Aziz Türk milletine ve bütün dünyaya haykırarak soruyorum: Yedisinden yetmişine kadar Atatürk gençliği bu emri tam zamanında ifa etmedi mi? O halde ona geçmişte, şimdi ve gelecekte her zaman inanınız ve güveniniz. Atatürk’ten emir almış, Atatürk’ten vazife almış Türk gençliğine karşı gaffet ve dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunan iktidar sahipleri ilk iş olarak bütün okulları kapatıyorlar... Vaktiyle üniversitelerde inkılap dersi okuttukları için rektörleri, dekanları suçlandırıyor. Şu gaffete bak aziz milletim, şu hıyanete bak!...”²⁸

Konuşmanın içinde gençliğin Cumhuriyeti ilelebet korumasına dair emri tam zamanında ifa ettiğinin söylenmesi, 27 Mayıs öncesindeki süreçte öğrenci hareketlerinin zamanına yapılan bir göndermedir. Kocatürk’ün dediği gibi “tam zamanında” yani Ankara Tahkikat Komisyonuna dair tasarıyı kabul eder

27 Talat Asal, *Yassıada, Don Davası, Cimbız Davası, Köpek Davası*, Doğan Kitap, İstanbul 2009, s. 125.

28 Kurtul Altuğ, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a*, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1991, s. 31-32.

etmez öğrenci devreye girmiş ve var olan (ya da var edilmiş) kaos ortamının sona erdirilmesi için duruma müdahale edilmiştir. Atatürk'ün güncel siyasi hadiseler içerisinde ele alınarak yönlendirme yapılması her dönemde olduğu gibi o süreçte de görülmektedir. Ayrıca dönemin mühim olayları arasında yer alan Kore'de yaşanan öğrenci olaylarının da tesiriyle Syngman Rhee'nin devrilmesi ile ilgili haberlerin muhalif basında ve yabancı gazetelerde²⁹ bolca işlenmesinin üniversite gençliğinin harekete geçirilmesinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Yine Meclis görüşmeleri içinden bazı kesimlerin üniversitelere dağıtılan beyannamelere yansımaları ve bunlar içinde İnönü'nün 27 Nisan'da yaptığı konuşmasından alınan "...*Bu baskı rejimini kuranlar, bu tedbirlere teşebbüs eden baskı tertipçileri zannediyorlar ki, Türk milleti Kore milleti kadar haysiyetli değildir...*" cümlelerinin de altı çizilmiş halde eklenmesi önemli görülmelidir³⁰. 27 Mayıs öncesindeki öğrenci olayları arifesinde, gençliği kıskırtabilecek seviyede politik kurgunun işlendiğini, dönem basınından ve o döneme ait hatıralardan rahatlıkla çıkartabilmekteyiz.

Öte yandan öğrenci hareketliliğinin halka mübalağalı olarak yine muhalif basın tarafından servis edildiğini de belirtmek gerekir. Muhalif basının o dönemde en önemli kalemi olan ve Akis Dergisi'ni çıkartan Metin Toker'dir. Toker, bahsettiğimiz gelişmelerle ilgili olarak 28 Nisan'da İstanbul'da olduğu için, İstanbul Belediye Başkanı ve DP İstanbul İl Başkanı Kemal Aygün'ün kardeşi Mübin Toker'e "*ağabeyin geldi, talebeleri karıştırdı. Bir avuç talebeyle ihtilal yapacaklarını sanıyorlar...*" şeklinde bir beyanda bulunduğunu belirtmektedir³¹. Toker'e yapılan bu ithamın doğruluğu başka bir çalışmanın konusu olacak mahiyette olmakla birlikte Akis'in yaşanan süreçte en yoğun muhalefeti yapan yayın olduğunu belirtmek gerekmektedir. 27-28 Nisan olaylarında sayısız gencin hayatını kaybettiği, öğrencilerin topluca öldürüldükleri, Et ve Balık Kurumu'nun kıyma makinelerinden geçirildikleri söylentilerinin yayılması, darbe sonrasında ise Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın "*bulabildiklerimizi mezara, bulamadıklarımızı kalplerimize gömüyoruz*" ifadesini kullanması³² ortamın doğruluktan ne denli uzakta olduğunu göstergesidir. Söylenilen yalanlar ile halkı yönlendirme ve tarafına çekme stratejisi

29 İtalyan gazetesi Corriere Della Sera'da "Batista'dan, Syngman Rhee'den sonra şimdi Menderes'in sırasındır" ifadeleri dikkat çekmektedir. Bkz. Corriere Della Sera, "IL DRAMMA DELLA TURCHIA", 30 Nisan 1960, s. 1. Aynı tarihli gazetede 29 Nisan'da gösterilerin silahla bastırıldığına dair bir haber de yer almıştır. Bkz. Corriere Della Sera, "REPRESSE IERI CON LE ARMI nuove dimostrazioni in Turchia", s. 1.

30 Çetinkaya, agm., s. 311.

31 Metin Toker, *İsmet Paşayla 10 Yıl 1954-1957*, Akis Yayınları, Ankara 1966, s. 246.

32 Mithat Perin, *Menderes'i Kim Astırdı?*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 19.

içinde bulunduğu muhakkaktır. Öte yandan Şefik Soyuyüce, 2012’de Meclis Darbe Komisyonuna yaptığı açıklamalarda Tahkikat Komisyonu’nun oluşmasının hemen ardından İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Castro Nuri’nin *“artık burada oturup hukuk eğitimi yapmamızın bir anlamı kalmamıştır. Tahkikat Komisyonunun yeni aldığı kararlar hukukçuların şeref ve haysiyetine indirilen ağır bir darbedir. Hepimizi dışarıda bir mücadele bekliyor, bu hürriyet mücadelesidir”* diyerek öğrencileri toplamaya başladığını ve olayların bu şekilde çıktığını söylemiştir. Soyuyüce’nin ifade ettiği üzere darbe öncesinde hayatını kaybedenler polis kurşunuyla ölen Turan Emeksiz ile tırmandığı tankın altında kalan Siyasal Bilgilerden Nedim Özpolat’tır. Darbe sonrasında ise Ali İhsan Kalmaz ve Sökmen Gültekin darbeciler tarafından kurşunlanarak, Ersan Özay adlı on bir yaşındaki çocuk da ‘dur’ ihtarına uymayan babasının arabasına ateş açılmasıyla askerler tarafından öldürülmüştür³³. Bu şartlar içinde faaliyetini devam ettirmesinin mümkün olmadığını gören İstanbul Üniversitesi Senatosu, “şimdilik” 15 gün süreyle üniversiteyi kapatmaya, rektörün teklifi üzerine, ittifakla karar vermiştir³⁴. Öğrenci hareketliliğinden istifade edenler dediğimizde aklımıza doğrudan Milli Birlik Komitesi (MBK) üyelerinin gelmesi yanlış olmayabilir. Ancak komiteden olan ve sonrasında 14ler içinde de yer alacak Şefik Soyuyüce’nin 2012’de Meclis Darbe Komisyonuna yaptığı açıklamalarda şartırcı kısımlar da yer almaktadır:

“Ben Bölge İdare Birlikleri Kurmay Başkanıydım Beyazıt’ta. Bir helikopter geldi, Beyazıt Meydanının üzerinde dönüyor, biz de bakıyoruz. O “Beyaz Saray” denilen yerde merdivenin üstündeyiz. Bize doğru alçaldı, bir paket atıldı. Şu anda Mersin’de avukatlık yapan Ertem Erener, hâkim üsteğmen o zaman. Ertem’e “git onu al” dedim. Ertem koştu, aldı getirdi. Açtık, şu yazılıyor: “Tanklarla belediyenin yanındaki öğrenci topluluğuna ve halka hücum edin ve ezin.” Rüstü Erdel Hun imzası”³⁵.

33 TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, Darbe Komisyonu, 1960 Darbesi ve 1971 Muhtırası İnceleme Alt Komisyonu, 13 Haziran 2012, s. 2, 44.

34 Bu dönemde İstanbul Üniversitesi Senatosu’nda yer alan isimler şu şekildedir: “Rektör Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Prörektör Ord. Prof. Dr. Ali Tefik Tanoğlu, Tıp Fak. Dekanı Prof. Dr. Ömer Özek - Ord. Prof. Dr. Muzaffer Esat Güçhan, Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli, Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Naci Şensoy, Ord. Prof. Dr. Abdülhak Kemal Yörük, Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Edebiyat Fak. Dekanı Prof. Dr. Takiyüddin Mengüşoğlu - Ord. Prof. Dr. Mükrim Halil İnanç (Ankara’da vazifeli, toplantıda bulunamadı), Fen Fak. Dekanı Prof. Dr. Lütfi Biran, Prof. Dr. Ali Rıza Berkem, Prof. Dr. Adnan Sokullu, İktisat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mehmet Uluç, Prof. Dr. Orhan Tuna, Ord. Prof. Dr. Refii Şükrü Suvla, Orman Fak. Dekanı Prof. Dr. Selâhattin İnal, Prof. Dr. Fikret. Saatçioğlu, Prof. Dr. Faik Tavşanoğlu.” Bkz. TBMM ZC, 11. Dönem, 3. Yasama Yılı, 68. Birleşim, C 13, 23 Mayıs 1960, s. 496.

35 TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, Darbe Komisyonu, 1960 Darbesi ve 1971 Muhtırası İnceleme Alt Komisyonu, 13 Haziran 2012, s. 28.

Soyuyüce'nin bu ifadesinin birden fazla farklı yorumu yapılabilir. Ancak 27 Mayıs öncesinin Genelkurmay Başkanı olan Rüstü Erdelhun'un konuyla ilgili olarak Yassıada Mahkemelerinde pek çok kez savunması istenmiştir. Erdelhun, yapılacak NATO toplantısı için İstanbul'a gittiğini, bu notları uyarı amaçlı attırdığını ifade etmiştir. Mahkeme Başkanı Salim Başol'un "*taarruz*" ifadesi ile "*zıhlı birliklerinin talebeye taarruzunu mu kastediyorsunuz?*" sorusuna bu nümayişi kimin yaptığını bilmediğini ve İstanbul Belediye Sarayının önünde toplanan ve tahrip yapma tehlikesi bulunan grubun tanklarla sağdan ve soldan kuşatılmasını kastettiğini söylemiştir. Erdelhun, kendisini bu faaliyete yönelten durumu da "*6-7 Eylül Hadiseleri de böyle olmuştur*" şeklinde izah etmiştir³⁶. İstanbul'daki hadiselerde öğrenciler dışında kesimlerin yer aldığı yargısına da ulaşabilmek mümkündür.

Nitekim DP Manisa Mebusu Samet Ağaoglu'nun 29 Nisan 1960 tarihli Meclis oturumunda bir önceki gün yaşanan olaylara karışan iki-üç bin kişi içinde öğrenci sayısının belki dört yüz-beş yüz kişiyi ancak bulabildiğini ifade ettiğini görmekteyiz. Ağaoglu'nun sözlerinden anlaşılacağı üzere on beş-yirmi bin öğrencisi bulunan İstanbul Üniversitesi'nde başlayan hadiselerde "*yüzlerce serseriler, mürteciler, yağma heveslileri de bulunuyordu. Hatta kökü dışarıda olan zararlı sistemlerin tahrikçileri de vardı*". Öte yandan Ağaoglu, muhalefetin üniversite muhtariyetini ihlal etmeye teşebbüs ettiğini, Tahkikat Komisyonu ile ilgili kanunu protesto etmek için "*iki üç profesörün (asla haberleri olmadığı halde, derse girmeyeceğiz, biz ders vermeyeceğiz demedikleri halde) Ulus gazetesinin isimlerini yazmasıyla bunların derse girmediğini*" dile getirmiştir. Yine 29 Nisan tarihli Ulus'ta "*Profesör H. Naili Kubalı'nın vekâlet emrine alınması teşebbüsü karşısında senatonun toplanarak kendisini ordinaryüs profesörlüğe çıkardığını*" yazan haberin de yalan olduğunu ifade eden Ağaoglu, CHP'nin üniversitenin muhtariyetini ihlal ettiğini söylemiştir. Ağaoglu'nun konuşması esnasında CHP Ordu Mebusu Ferda Güley'in "*Üniversite Rektörü Ord. Prof. çok muhterem Sıddık Sami Onar'ı, bileğinden tutup başını, yüzünü yerlere sürüp kanatan biz değiliz, sizsiniz. Demokrat Partidir. Sizi üniversite affetmeyecektir*" ifadeleri de önemlidir. Bu sözler akademiye gönderme midir, yoksa muhalefetin gerçek düşünceleri midir tartışılması icap eden bir ayrıntıdır. Oldukça sert geçen 29 Nisan oturumunda CHP milletvekillerinin hadiseyi oradalarmış gibi anlattıklarını söyleyen DP Samsun Mebusu ve Nafia Vekili Tevfik İleri'ye cevaben CHP Tunceli Mebusu Arslan Bora ve CHP Adana Mebusu Melih Kemal Küçüktepepınar'ın Amerikan Sesi Radyosu ile BBC'nin 28 Nisan akşamı saat 23.00'de olaylarla ilgili haber yaptıklarını söylemeleri konuya başka bir boyut

36 Emine Gürsoy Naskali, *Yassıada Zabıtları III/İstanbul-Ankara Olayları Davası*, C 1, Kitabevi, İstanbul 2008, s. 579.

katmaktadır. Amerika'nın an be an izlediği Türk siyaseti, oldukça yoğun, hareketli ve stresli bir süreçten geçmektedir. Bu stresli sürecin sadece bir örneği olan 29 Nisan Meclis oturumunda Demokratlar alınacak tedbiri eleştiren CHP'lilere İzmir Mebusu Behzat Bilgin'in şu tedirginliği ile yanıt vermişlerdir: “Böyle bir tedbirin alınması için ‘hadisenin bir 6 - 7 Eylül hadisesi kadar genişlemesini mi istiyorlar?’”³⁷

6-7 Eylül'e benzer bir olayın tekrar yaşanabileceğinden duyulan endişe ve Yassıada'da Erdelhun'un da dediği gibi 28 Nisan'da yaşananların 6-7 Eylül Olayları şeklinde büyüyebileceği düşüncesi ile 1955'in ardından DP İktidarı döneminde ikinci kez 28 Nisan 1960'ta İstanbul ve Ankara'da saat 15.00 itibarıyla Örfi İdare uygulamasına geçilmiştir. Hemen eklemek gerekir darbeden dört gün önce, 23 Mayıs'ta Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) Kırşehir Mebusu Osman Bölükbaşı ve CHP Ankara Mebusu Avni Doğan “İstanbul ve Ankara'da cereyan eden son müessif hâdiseler muvacehesinde mesul olan Hükümet hakkında İçtüzüğü'nün 169. maddesi gereğince Meclis tahkikatı açılması” ile ilgili bir takrir vermişlerdir. Bu takrirden 6-7 Eylül Olaylarında saldırganlara silahla karşı konulmadığı halde “silahsız bir talebe nümayişine katılanlara ateş edilmesini ve böylece kan dökülmesini meşru bir hareket olarak benimsemesi ve vazifeli mesuller hakkında kanuni takibat yapacak yerde profesörlere, talebelere hücumlarda bulunmasının” kanunlara ve İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesine uygun olmadığı ifade edilmiştir³⁸. Bölükbaşı'nın 27 Mayıs öncesindeki süreçte Meclis konuşmalarına baktığımızda, dikkati çeken 1946 seçimlerinde CHP için söylediklerinin bugün de DP için geçerli olduğunu ifade eden 25 Mayıs tarihli sözleri olmuştur:

“İhtilâlî ‘bir muhalif partinin arzusu değil, memleketteki şartlar çıkarabilir. İhtilâl, millete yapılan tazyik ile onun tahammülü arasındaki muvazenenin bozulmasından çıkar. Bu tazyiki, yani zulmü yapmak muhalif partilerin elinde olmadığına göre ihtilâl ancak zulüm yapabilecek durumda olan iktidardakilerin eseri olabilir. Asla temenni etmemekle beraber bir gün bu memlekette bir ihtilâl çıkarsa bunun günahı, mesuliyeti kanun namına kanunsuzluğu, hak namına haksızlığı, devam ettiren iktidarın olacaktır’ demiştim. Bugün de ben aynı şekilde düşünüyorum. Bugün neden siz aynı mantıkla hareket etmiyorsunuz.”³⁹

29 Nisan 1960'ta Örfi İdare Uygulanmasının onaylanması için Meclis'te, yukarıda belli kısımlarını verdiğimiz, oturum yapılmıştır. Konuyla ilgili ilk sözü alan CHP

37 TBMM ZC, 11. Dönem, 3. Yasama Yılı, 62. Birleşim, C 13, 29 Nisan 1960, s. 321-367.

38 TBMM ZC, 11. Dönem, 3. Yasama Yılı, 68. Birleşim, C 13, 23 Mayıs 1960, s. 495-497.

39 TBMM ZC, 11. Dönem, 3. Yasama Yılı, 69. Birleşim, C 13, 25 Mayıs 1960, s. 577-578.

Malatya Mebusu Nüvit Yetkin olmuş yaşananları anlatmıştır⁴⁰. Oldukça tartışmalı geçen oturumda, “*isyani çıkaranları müdafaa edemezsin*” şeklinde uyarı da alan Yetkin’in konuşmasında belki de dikkati çekmesi gereken en belirgin ifade, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin kabulüyle tabii haklarından mahrum kalanlara isyan ve ihtilal hakkının tanınmasıdır. 27 Mayıs 1949’da Resmî Gazetede yayınlanması ile yürürlüğe giren ve kabul ettiğimiz İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne baktığımızda önsözde Yetkin’in ifadeleri ile ilgili olarak bağlantı kurabilmekteyiz. Buna göre “*insan haklarının tanınmaması ve hor görülmesi insanlık vicdanını isyana sevk eden vahşiliklere sebep olmaktadır.*” Dolayısıyla “*insanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için*” bu beyannameye ihtiyaç duyulmuştur. Öte yandan okullarda okutulması kararlaştırılan beyannamenin 18 ila 20. Maddelerinde ve önsözünde de görüleceği üzere beyannamede “ihtilal hakkı” ibaresi geçmemektedir⁴¹. Kişinin fikir, vicdan, din, ifade özgürlüğü konularıyla

40 “Dün İstanbul’da, bugün Ankara’da, medarı iftiharımız olan memleket çocukları bu milletin satın aldığı beylik tabancalarla kurşunlanmış ve kurşunlar altında can vermiştir... İstanbul Üniversitesi bahçesinde... Rektörünün muvafakati olmadıkça zabitanın girmesi menedilmiş olan üniversitenin bahçesinde talebeler derse girmemiş, Anayasanın cari olmadığı bir memlekette Anayasa dersine talebeler girmemiş, talebe bahçede toplanmış. Oraya rektörün müsaadesi olmadıkça zabita kuvveti giremez, buna rağmen Türkiye’de bir terör havası idame etmekte menfaat duyan Hükümet bu talebeleri tedhiş için vazifelendirdiği polisleri oraya sevk etmiştir. Polisler gitmişler ve talebeyi Üniversitenin bahçesinde dağıtmaya ve hem de İstiklâl Marşı okurken dağıtmaya kalkışmışlar. Bu yetmemiş Üniversitenin Rektörünü, hani o ilmi ile yaşı, şahsiyeti ve meziyetleriyle, nihayet ihraz ettiği mevki, bir Üniversite Rektörü olması hasebiyle huzuruna emir eri gibi girmesi gereken bir memur kendisini istifaya davet etmiş ve bu da yetmemiş; kolundan tutmuş ve talebenin önünde kendisine işkence etmiştir. Bu da yetmemiş talebeyi dağıtmak için sizin ayırdığınız bütçe ile üstüne kisvesi giydirilen ve milletin parası ile beline beylik tabanca takılan polis bu masum ve silâhsız vatandaşların üzerine ateş etmiştir. Arkadaşlarım, biz Anayasayı kabul etmişiz. Biz Anayasa Devletiyiz. Bizim Anayasamız vatandaşlara fikir hürriyeti tanımış, vatandaşlara vicdan hürriyeti tanımış, vatandaşlara toplanma hürriyeti tanımış ve biz bir kanunla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini kabul etmişiz. Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli iradeye dayanarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini kabul etmiştir. Bununla, insan haklarından mahrum, beşerin tabii haklarından mahrum insanlara isyan hakkını tanımış, ihtilâl hakkını tanımıştır. Bu gençler ne isyan etmiş ne de ihtilâl çıkarmıştır. Sadece protesto etmişlerdir. Onlar, sadece protesto etmişlerdir. Sadece Anayasa Devleti istiyoruz demişler, hukuk rejimi istiyoruz demişlerdir. Arkadaşlar, Hükümetin getirdiği hakikatler dışında bu perişan esbabı mucibe ile örfi idare istenemez, örfi idarenin istenmesini gerektirecek tek bir vakıa yoktur. İstanbul’da, Ankara’da çıkan hadiseler zabitanın haksız yere, kanunsuz yere, polislin haksız ve kanunsuz olarak talebeler üzerine sevk edilmesinden ve o zavallı devlet memurlarının da bu uğurda canlarını vererek talebelere tecavüz ettirilmesinden ve masum memleket çocuklarının kanlarının akmasından doğmuştur.” Bkz. TBMM ZC, 11. Dönem, 3. Yasama Yılı, 62. Birleşim, C 13, 29 Nisan 1960, s. 315-316.

41 “Madde 18: Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir. Madde 19: Her

alakalı olarak var olan haklarını araması veya yayması noktasında faaliyette bulunabileceği ya da “muslihane” yani barış yoluyla toplanabileceğinden söz ediyor olması ile ihtilal hakkının tanındığına dair bir kanaate ulaşılmaması oldukça zorlama görülmektedir. Her ne kadar Yetkin, öğrencilerin zaten isyan ve ihtilal etmeyip protestoda bulduklarını söylese de konuşmasında ihtilal kavramının telaffuz edilmesi, dönemin hassasiyeti göz önüne getirildiğinde tehlikeli addedilebilir. Nitekim dönem artık darbeye gidişatın sezildiği bir sürece işaret etmektedir.

Darbe öncesinin Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten’in İstanbul-Ankara Olayları Davası’nın 20 Şubat 1961’de yapılan oturumunda “*artık ihtilal elle tutulur, gözle görülür bir hale gelmişti zaten. Menderes, İsmet Paşa’nın kimler ile temas ettiğini soruyordu... ‘Siz itimada şayan adam bulun, kendisinin kimlerle temas ettiğini, kimlerle buluştuğunu günü gününe saati saatine tespit etsinler icap ederse ben de para yardımı yaparım’ dediler*”⁴² sözleri⁴² iktidarın gidişattan duyduğu endişeyi de özetler mahiyettedir. Muhalefet tarafından baktığımızda ise Metin Toker’in anılarından İsmet İnönü ile “ihtilal”i konuştuklarını, İnönü’nün ordunun kaynaklığını söylediğini öğrenmekteyiz. Toker, İnönü’nün “*asker ihtilal hazırlıyor. Bunu görmemek imkânsız. Fakat hareketi Mehmetçığı kullanmadan yapmak lazım. Bakalım onu nasıl tertipleyecekler*” sözlerini nakletmiş ve 26 Mayıs gecesi kendisine ihtilalin kapıda olduğunu söylediğini belirterek kitabına “*olacağından emin bulunduğu ihtilalin o gece, kendisi uyurken yapılacağını bilmiyordu Ama DP iktidarının sonunun ihtilalle geleceğini biliyordu*” cümlesiyle son noktayı koymuştur⁴³.

27 Mayıs’tan Sonra Üniversite

27 Mayıs’ın yaklaşmakta olduğunun gerek iktidar gerekse muhalefet tarafından fark edildiği günlerde özellikle üniversite merkezli yaşanan tartışmaların ardından ordu içerisinde bazı kesimlerin üzerinde yıllardır fikir yürüttüğü darbe, uygulanmaya konmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihinde bir ilk olan bu antidemokratik hareket ile ülke gelişimi sekteye uğramıştır. Ancak darbeyi gerçekleştirenlerin gözünde bu durum pek de böyle algılanmamış ve algılanmamıştır. Öyle ki darbeden yaklaşık bir ay sonra, 24 Haziran 1960’ta “*inkılap hareketini başaranlara hükümetin şükran duygularının ulaştırılması*” kararını alan Bakanlar Kurulu, MBK’ye aynı gün şu tebriklerini iletmiştir:

ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzu bahis olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir. Madde 20: 1. Her şahıs muslihane toplanma ve dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine maliktir. 2. Hiç kimse bir derneğe mensup olmaya zorlanamaz.”
Resmî Gazete, 27 Mayıs 1949, S. 9119.

42 Naskali, *age.*, s. 592.

43 Toker, *age.*, s. 247-248.

“İçyüzüne vâkıf oldukça artan dehşeti, sabık idarede memleket ve milletin ne karanlık bir akıbet ne ifade olunmaz bir felâket ve ne tashih kabul etmez bir hacalet eşiğinde olduğunu göstermektedir Feragat ve fedakârlığı kahramanlık mertebesine yükselten bir hareketle, bu faciaya son vermeyi kararlaştıran ve bunu emsali görülmemiş bir asaletle tahakkuk ettiren Millî Birlik Komitesine, Ordumuza, üniversitelerimize ve bütün milletimize minnettarız. Bu tarihî intikal devresinde vazifeye davet edilmiş olmaktan şeref duyduğumuzu, memleket ve milletin selâmeti için bütün varlığımızla çalışmaya kararlı bulunduğumuzu Millî Birlik Komitesine bildirmekle bahtiyarız”⁴⁴

Görüleceği üzere tebrikte 27 Mayıs’ı “*tahakkuk ettiren*”, yani gerçekleştiren MBK’ye, orduya, üniversitelere ve bütün millete minnettar olduğu ifadesi vardır. Millet bir bütün halinde bu oluşumda yer almamış olsa da Akis’te de belirtildiği üzere⁴⁵, Türk milletinin “yaman iradesi”nin Türk gençliğinde şahlandığına dair yaygın bir kanaat ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki tebrikte askerin dışında hususi teşekkür sadece üniversiteye edilmiştir. Esasen darbenin nirengi noktası üniversite olarak görüldüğünden bu teşekkürlerin yersiz olmadığı malumdur. Nitekim darbenin başlangıç yerinin üniversite, hatta İstanbul Üniversitesi olduğunu 27 Mayıs’ın 1. Ordu Kumandanı Korgeneral Cemal Tural’ın gençliğe yazdığı beyanda da okuyabilmekteyiz: “...27 Mayıs asil ve kansız ihtilalinin Beyazıt Meydanı’nda atılan tohumları Kızılay’da, Cebeci’de yeşerdi. Harbiye’nin bağrında meyvesini verdi.”⁴⁶ Metinde üzerinde durulan 27 Mayıs öncesi öğrenci olaylarının darbedeki önemi, Tural’ın tohumların burada atıldığını izah etmesiyle örtüşmektedir. Aynı şekilde Anayasa Komisyonu⁴⁷ da 28 Mayıs tarihli raporunda

“üniversitenin 30 ve hatta 40 senelik meslek hayatını idrak etmiş eski hocalarına ve büyük bir istikbal vadederek yetişmiş ve yetişmekte olan yeni öğretim üyelerine ve yardımcılarına ve talebelerine karşı harekete geçen...

44 MBK Genel Kurul Toplantısı, C 1, I. Birleşim, 24 Haziran 1960, s. 4.

45 “Hadiselerin İç Yüzü”, *Akis*, 30 Mayıs 1960, s. 9-10.

46 Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1968, s. 125.

47 İstanbul Üniversitesi Rektörü ve Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Ord. Profesörü Sıddık Sami Onar başkanlığında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden Medeni Hukuk Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, İdare Hukuku Prof. Ragıp Sarıca, Esas Teşkilat Hukuku Prof. Tarık Zafer Tunaya, İdare Hukuku Doçenti İsmet Giritli’den oluşan heyet, 1961 Anayasası’nı hazırlamak için MBK ve TSK Başkumandanlığı tarafından görevlendirilmişlerdir. Bkz. Ak Devrim, s. 64. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı ve Ceza Hukuku Profesörü Naci Şensoy, Esas Teşkilat Hukuku Profesörü Hüseyin Naili Kubalı da bu heyette yer almıştır. Bkz. “Komisyonun İlk Raporu”, *Akis*, 5 Haziran 1960, s. 14.

Talebesini korumak ve vazifesini görmek isteyen üniversite hocalarına, dekanlarına ve rektörüne en kötü insanlara yapılmayacak muameleleri yapan”⁴⁸

hükümetin meşruluğunu kaybetmesinden bahsetmiştir. Darbenin ardından Prof. Dr. Mehmet Kaplan’ın “*kötü siyaset ve demagojiden*” dolayı gittiği İngiltere’den Gürsel’e yazdığı mektupta “*ış başına geçince üniversite profesörlerine başvurmanız çok manalı bir hareketti. Bence siyaset ve devlet adamına hakikati gösterecek yol, biri halk ile ikincisi ilim adamları ile daima temas etmektir*”⁴⁹ ifadelerinden de öğrendiğimiz üzere darbe sonrasında üniversite hocalarına damşılarak yeni bir yol çizilmiştir. 30 Mayıs 1960’tan 5 Ocak 1961’e değin görevde kalan I. Gürsel Hükümeti’nde görev alanlar arasında akademisyen sayısının fazlalığı da gözden kaçmamaktadır. Devlet Bakanı Osman Şefik İnan, Milli Eğitim Bakanları Fehmi Yavuz (sonrasında İmar ve İskân Bakanı) ve Bedrettin Tuncel, Bayındırlık Bakanı Ali Mukbil Gökdoğan, Ticaret Bakanı Cihat İren, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanları Nusret Karasu ve Salih Ragıp Üner, Tarım Bakanı Osman Tosun, Çalışma Bakanı Cahit Talas üniversite kökenlidirler⁵⁰. Politikadan uzak olan askerın vesayeti altında bakanlıklara akademi kökenlilerin getirilmesini yanlış bulmamakla birlikte üniversite ile arasındaki teması tek bir minvalden gören zihniyet de yok değildir. Nitekim bu zihniyet ile hareket edilip 27 Mayıs’ı olumlu bir gelişme olarak değerlendiren kesimlerin, İnönü de dahil⁵¹ üniversiteye ve özellikle de gençliğe minnet ifadelerinin bu dönemde

48 *Akı Devrim*, s. 64-65.

49 BCA, Fon Kodu: 030.01.0.0 Kutu No:21 Dosya No: 123 Sıra No: 11.

50 Osman Şefik İnan (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi), Prof. Dr. Fehmi Yavuz (Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı), Prof. Dr. Bedrettin Tuncel (Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dekanı), Prof. Dr. Ali Mukbil Gökdoğan (İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı), Prof. Dr. Cihat İren (Ankara Ticari İlimler Akademisi), Prof. Dr. Nusret Karasu (Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi), Prof. Dr. Salih Ragıp Üner (Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi), Prof. Dr. Osman Tosun (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim üyesi) ve Prof. Dr. Cahit Talas (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı). Bkz. Cemil Koçak, *27 Mayıs Bakanlar Kurulu Tutanakları*, C 1 (2 Haziran 1960-6 Ocak 1961), YKY, İstanbul 2010, s. 87-93.

51 CHP Genel Başkan İsmet İnönü, 14 Haziran 1960’ta Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileriyle konuşmasında şunları söylemiştir: “...Geçen ayın hadiseleri Siyasal Bilgiler Fakültesinde şereflı bir tarih sayfasıdır. Siyasal Bilgiler Fakültesi bir asırlık tarihinde ileri hareketlerin ciddi ve azim sahibi neslin timsali olmuştur. Bu bir ay zarfında sizler genç nesle layık bir durumda idiniz. Gençliğimizin bu hareketi milletimizin atisi için hakiki bir teminat olmuştur. Halkımızın, milletimizin bu hisleri benimsemesi medeniyet ve siyaset tarihinde başlıca bir sahifedir. Bütün hayatımda Mülkiyelilerin hizmetini en iyi ölçüde takdir edecek mevkiilerde bulundum. Müessesenize karşı türlü mesuliyet sahibi olarak minnet ve şükran duyuyorum...” 14 Temmuz 1960’ta ise kendisini ziyarete gelen Teknik Üniversite öğrencileriyle Beyazıtlı Gençlerin yaptıkları hürriyet mücadlelerini

sıklıkla dile getirildiğini görebilmekteyiz. Öte yandan darbe sonrasındaki politik oluşumda “147’ler” olarak anılan bir mesele de ortaya çıkmıştır ki, bu gelişme darbe öncesi ve sürecindeki pek çok söyleme ters düşen bir mahiyettedir.

MBK’nin 26 Ekim 1960 tarihinde yaptığı Genel Kurul Toplantısında İrfan Solmazer’in Ankara, İstanbul, İzmir ve Atatürk Üniversiteleri ile İstanbul Teknik Üniversitesi’nin bazı öğretim üyelerinin vazifelerinden affına dair kanun teklifi üzerinde görüşmelerde bulunulmuştur. Buna göre 27 Mayıs İhtilali’nin “*istikbalde memleketi idare edecek şahıslar olarak, şahsi menfaat duygusundan uzak bir nesil yetiştirmek ve memleket hizmetine milli şuurunu tam olarak kendini vermiş, yarının Türkiye’sine sahip olacak çocuklarımızı mükemmel olarak yetiştirmek*” amacıyla yapıldığını söyleyen Solmazer, yaşlı ve ilmi yönden yetersiz olan bazı öğretim üyelerinin üniversiteden uzaklaştırılması gerekliliğinden bahsetmiştir. Bu öğretim üyelerinin emeklilik haklarının olduğu ve isterlerse üniversite haricinde başka görevlere getirilebileceği de madde kapsamında belirtilmiştir. Örnek olarak da bir tıp profesörünün bir vilayetin sağlık müdürlüğüne görevlendirilebileceği söylenmiştir. Ancak bunun da yine MBK tarafından onaylanması gerekmektedir. Eğer görev istemezlerse veya MBK altı ay içinde bir görev vermezse bu takdirde Emeklilik Kanunu’na göre 25 veya 30 yıl üzerinden hesaplanarak ikramiyelerinin verileceği ve emeklilik maaşlarının bağlanacağı; eğer emeklilik hakkını kazanmamışlarsa %5’leriyle birlikte alacaklarıyla haklarının verileceği yine Solmazer tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca başka bir göreve gelmek isteyebilecekleri düşünülerek maaşlarının altı ay boyunca açıktan verileceği de eklenmiştir. Bununla birlikte süresi dolmadığı halde emekli edilenlerin Danıştay’a başvurma ve itiraza gitme gibi bir durumları da söz konusu görülmemektedir. Aynı teklifin ikinci kısmı ise bazı öğretim üyeleri ve öğretim yardımcılarının farklı üniversite kadrolarına atanması ve bir ay içerisinde yeni görevlerine başlamamaları durumunda birinci madde içine dahil edilecekleri de bu teklif içinde görüşülmüştür. Görüşmelerin neticesinde Solmazer’in kanun teklifi kabul edilmiştir. Muzaffer Özdağ, ihtilalin altıncı ayının ilk gününde bu

anlatmaları üzerine İnönü “yeniden mücadele icap etmeyecek, zaten davaların büyük kısmı halledildi” demiştir. 8 Kasım 1960’ta Ankara Üniversitesi açılış törenindeki konuşmasında ise İnönü şunları söylemiştir: “Geçirdiğimiz buhranlar esnasında üniversitelerimiz kendi üzerlerine düşen mesuliyetleri hakkıyla idrak etmişlerdir. Ve memleketin bugünkü inkişaf idaresinde ileri hedeflere doğru yeni bir cemiyet kurmak için sarf edilen gayretlerinde başlıca yardımcı olmaya hak kazanmışlardır.” I. İnönü Zaferinin 40. Yıldönümünde Siyasal Bilgiler öğrencilerine ise şöyle seslenmiştir: “İkinci Cumhuriyetin ve 1960 hizmetlerinizin heyecanlarını 40 sene sonra da kutladığınız zaman benim için sizlerden tevaccühlü bir hatırlama beklerim.” Bkz. Sabahat Toktamış, *İhtilalden Sonra İsmet İnönü (27 Mayıs 1960-10 Kasım 1961)*, Ekicigil Matbaası, İstanbul 1962, s. 10- 54.

kanunla ihtilalin en mutlu ana faaliyetlerinden birisini yapmış olduklarını vurgulayarak konunun önemini vurgulamıştır⁵².

Kabul edilen teklif, 28 Ekim 1960'ta Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 26 Ekim tarihli MBK Genel Kurul Toplantısında her ne kadar görevden alınan yahut başka bir üniversiteye görevlendirilen akademisyenlerin listesinin görüşülmesi gizli yapılmışsa da Resmî Gazetede bu isimleri görebilmemiz mümkündür⁵³. Kanunda göremediğimiz şey akademisyenlerin neden görevlerinden alındıkları veya başka birime⁵⁴ nakledildikleridir. Kanunda gerekçe sunulmadığı gibi sonraki dönemde de konuyla ilgili bir açıklama yapılmamıştır. 6 Şubat 1961'de “*Bu öğretim üyelerini yerlerinden, yurtlarından olmaya zorlayan nedenler hala kalın bir ses perdesi altında saklıdır*” diyen Nadir Nadi, “*sorumlu olsun, sorumsuz olsun, kiminle konuşsanız alınan kararın fikir ve öğretim hürriyeti ile hiçbir şekilde bağdaşamayacağımı, üniversite bağımsızlığını zedelemenin MBK rejimine yakışmayacağını söylüyor ve genel seçimlerden önce hatayı mutlaka düzeltmek gerektiğine işaret ediyor...*” diyerek 147'ler konusunda askeri vesayetın yanlış yaptığına dair genel kanaatten söz etmiştir⁵⁵. Darbe öncesinde üniversite üzerinden fikir hürriyetinden bahsedenlerin beş ay sonra, gerekçesiz olarak akademik camiada yarattığı bu yıkım; siyasi tarihimizin çelişkili gelişmelerinden birisi olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sadece 37 sene sonra gerçekleşen kardeş kavgasına son verme hedefli 27 Mayıs 1960, bunu yeterli görmeyenlerin 1962 ve 1963 teşebbüsleri de; yönetimin baş edemediği anarşinin ve yine aslında kardeş kavgasının bitirilmeye çalışıldığı 12 Mart Muhtırası da; suikastı, cinayeti, banka baskınını, sağ-sol kapışmasını ve işin özeti yine be yine kardeş kavgasını önlemek istemli 12 Eylül Darbesi de esasen ülkenin itibarını, otoritesini sarsma maksatlı; yaratılan kardeş kavgası olgusunu bir kılıf olarak kullanıp halkı birbirine düşürerek sonrasında bu düştükleri yerden (sözüm ona) kurtarmaya çalışma maksatlı anti-demokratik eylemlerdir. Bu eylemlerle ordu içine sızan ya da ordunun silah gücünü işin bir etabı olarak kullanan darbeci zihniyet, ülkenin itibarıyla beraber

52 MBK Genel Kurul Toplantısı, 28. Birleşim, C 2, s. 35-38, 26 Ekim 1960; MBK Genel Kurul Toplantısı, 29. Birleşim, C 2, s. 2, 27 Ekim 1960.

53 *Resmî Gazete*, Kanun No: 114, S. 10641, 28 Ekim 1960.

54 Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülgen İlahiyat Fakültesi'ne, Prof. Süreyya Tanay İzmir Tıp Fakültesi'ne, Doç. Dr. Ali Rıza Özbek ve Doç. Celal Erkan ise Zonguldak Maden Teknik Okulu'na nakledilmişlerdir. Bkz. *Resmî Gazete*, Kanun No: 114, Madde: 2, S. 10641, 28 Ekim 1960.

55 Nadir Nadi, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Cumhuriyet Kitaplığı, İstanbul 2000, s. 19-20

ordunun da itibarını bozmuştur. Ülke menfaati için, sokağın kavgasını bitirmek için, demokrasiye yeniden dönmek için söylemleriyle gerçekleştirilen bu bilinçsiz fiiliyat ile çok bilindik bir halde ifade etmek gerekirse devlet en az on yıl geriye götürülmüş, en azından ilerleme süreci askıya alınmıştır. Sadece siyasi yönden değil; ekonomik ve elbette bunun etkisiyle sosyo-kültürel açıdan Türkiye'ye büyük zararlar veren darbeler ve darbe girişimleri, toplumun psikolojik çöküntüye uğraması noktasında da azımsanmayacak bir etkiye sahiptir.

Kaynaklar

Resmî Yayınlar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Koçak, Cemil, 27 Mayıs Bakanlar Kurulu Tutanakları, C 1 (2 Haziran 1960-6 Ocak 1961), YKY, İstanbul 2010.

MBK Genel Kurul Toplantısı, 1. Birleşim, C 1, 24 Haziran 1960.

MBK Genel Kurul Toplantısı, 28. Birleşim, C 2, 26 Ekim 1960.

MBK Genel Kurul Toplantısı, 29. Birleşim, C 2, 27 Ekim 1960.

Resmî Gazete

TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, Darbe Komisyonu, 1960 Darbesi ve 1971 Muhtırası İnceleme Alt Komisyonu, 13 Haziran 2012.

TBMM Zabıt Cerideleri

Tetkik Eserler, Tezler, Makaleler ve Bildiriler

Ak Devrim, Başbakanlık Devlet Basımevi, Ankara 1960.

Akyaz, Doğan, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Balta, Evren, “Geçmişten Günümüze Darbeler”, *Osmanlı’dan Günümüze Darbeler*, haz. Mehmet Ö. Alkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016, s.89-100.

Çetinkaya Selma, *Türkiye’de İktidar-Muhalefet İlişkileri (1954-1960)*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Kayseri 2015.

Çetinkaya, Selma, “555-K”, 2. *Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Ktb*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2016, s.308-318.

Erdemir, Sabahat, *Muhalefette İsmet İnönü (1959-1960)*, Ekicigil Matbaası, İstanbul 1962.

Gürsoy Naskali, Emine, *Yassda Zabitleri III/İstanbul-Ankara Olayları Davası*, C 1, Kitabevi, İstanbul 2008.

Harris, George S., “Military Coups and Turkish Democracy, 1960-1980”, *Turkish Studies*, Vol. 12, No. 2, Haziran 2011, s. 203-212

Karpat, Kemal H., *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, TMAŞ Yayınları, İstanbul 2013.

Kışlalı, Ahmet Taner, *Öğrenci Ayaklanmaları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974.

Hatıralar

Altuğ, Kurtul, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1991.

Arcayürek, Cüneyt, *Açıkıyor-3, Bir İktidar, Bir İhtilal 1955-1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.

Asal, Talat, *Yassıada, Don Davası, Cimbız Davası, köpek Davası*, Doğan Kitap, İstanbul 2009.

Başgil, Ali Fuad, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2017.

Boğuşlu, Mahmut, *1960-1978 Olayları Anılar-Yorumlar*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1995.

Erkanlı, Orhan, *Askeri Demokrasi 1960-1980*, Güneş Yayınları, İstanbul 1987.

İpekçi, Abdi, Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İyüzü*, Tokar Matbaası, İstanbul 1965.

Nadir Nadi, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Cumhuriyet Kitaplığı, İstanbul 2000.

Perin, Mithat, *Menderes'i Kim Astırdı?*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995.

Toplu, Abdülhadi, *Anayasada Milliyetçilik Mücadelesi, 27 Mayıs ve Kurucu Meclis'in Perde Arkası*, Töre-Devlet Yayınevi, Ankara 1976.

Toker, Metin, *İsmet Paşayla 10 Yıl 1954-1957*, Akis Yayınları, Ankara 1966.

Toktamış, Sabahat, *İhtilalden Sonra İsmet İnönü (27 Mayıs 1960-10 Kasım 1961)*, Ekicigil Matbaası, İstanbul 1962, s. 10.

Ulay, Sıtkı, *Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1968.

Sürelî Yayınlar

Akis

Corriere Della Sera

Cumhuriyet

Ekler

İstanbul Üniversitesi'ndeki olaylar esnasında çekilen bir fotoğraf.
BCA, Fon Kodu: 010..9.0.0 Kutu No:118 Dosya No: 371 Sıra No: 2.